

DOI: <https://doi.org/10.61491/yk.16.2024.9380>

**გურული ლექსიკა მეგრულთან მიმართებით
(გიგო შარაშიძის
„გურული ლექსიკონის“ მიხედვით)**

**Gurian Lexicon in Relation to Mingrelian
(Based on Gigo Sharashidze's „Gurian Lexicon“)**

ეკა დადიანი

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
საქართველო, ქუთაისი

Eka Dadiani

Akaki Tsereteli State University
Georgia, Kutaisi

აბსტრაქტი

გურული მეტყველება მრავალფეროვანია. აჭარულთან, სამცხურთან, იმერულსა და მეგრულთან უშუალო მეზობლობა მნიშვნელოვანწილად განსაზღვრავს გურული დიალექტის მრავალფეროვნებას, ამასთან, მსგავსი ენობრივი ფაქტების, მოვლენების არსებობას.

ნაშრომში განხილულია გურული ლექსიკა მეგრულთან მიმართებით და წარმოჩენილია მათ შორის არსებული საერთო დიალექტური მასალა. საანალიზოდ აღებულია გიგო შარაშიძის „გურული ლექსიკონი“, რომელიც წარმოდგენილია წიგნში: ქართველურ ენათა ლექსიკა, I, გურული, ზემოიმერული და ლეჩხუმური ლექსიკონები (თბილისი, 1938).

გიგო შარაშიძე (1848-1932) წლების განმავლობაში გურიის სხვადასხვა სოფელში აგროვებდა სალექსიკონო მასალას, რომელიც მრავალმხრივ საინტერესოა. ლექსიკონში „მოიპოვება ბევრი ისეთი სიტყვა, რომელიც დროთა ვითარებაში, ძველი ყოფის შეცვლასთან დაკავშირებით, დავიწყებულია, უკვე აღარ იხმარება, მაგრამ ენის ისტორიისათვის მაინც უდიდესი მნიშვნელობისა“ (გვ. VII). ლექსიკონში ისეთი სიტყვებიც მოიპოვება, „რომელთაც სამწერლო ენაში თავისი ლიტერატურული პარალელი, თავისი შესატყვისი არ გააჩნიათ...“ გვხვდება უცხო ენებიდან (თურქული, ბერძნული, სპარსული) ნასესხები ლექსიკა.

კვლევამ საინტერესო შედეგები გამოავლინა. როგორც მოსალოდნელი იყო, გურულ დიალექტში საკმაო რაოდენობით დასტურდება ისეთი ლექსიკური ერთეულები, რომლებიც ასევე დამახასიათებელია მეგრული-

სათვის. ხშირ შემთხვევაში სიტყვები მსგავსია როგორც ფორმოზრივ, ისე სემანტიკურ დონეზე. გარკვეულ შემთხვევებში ვლინდება განსხვავებული სემანტიკური ნიუანსები.

ნაშრომში გაანალიზებულია სიტყვაფორმები: ბურდლაში, გაჩიჩინება, დაფრანგული, დუდგა, კომჭი, კოდონა, მოსარგალეზა, პარტყალი, ფიჭვი, ქერეთო, ცახოცი, ჭიჭო, ხვანცალი...

გურულში მეგრულთან საერთო ლექსიკის არსებობა შეიძლება აიხსნას როგორც მათი საერთო წარმომავლობით, ასევე, ტერიტორიული სიახლოვით, ურთიერთობით. განხილული სიტყვაფორმები, გარდა მეგრულისა, ქართული ენის სხვა კილოებშიც (იმერული, გურული, აჭარული, კახური, თუშური...) გვხვდება, რაც, ასევე, ბუნებრივია. ისინი საერთოქართული წარმომავლობის სიტყვებია, რომლებმაც ფორმოზრივ-სემანტიკური მსგავსება, ერთიანობა შეინარჩუნეს რიგ კილოებში. გურულსა და მეგრულში (აგრეთვე სხვა კილოებში) გამოყენებული საერთო დიალექტური ლექსიკა უდავოდ მეტყველებს იმ ფაქტზე, რომ აღნიშნული მეტყველებები ერთი, საერთო ქართული/ქართველური ენობრივი სისტემის ნაწილებია. ცალკეული კუთხური მეტყველებები მეტ თავისებურებებს გვიჩვენებს, რაც ზოგადად ენაში მიმდინარე დივერგენციული თუ კონვერგენციული პროცესების ამსახველია.

საკვანძო სიტყვები: ქართული ენის დიალექტები, გურული ლექსიკა, მეგრული ლექსიკა, გიგო შარაშიძე.

ABSTRACT

Gurian speech is highly diverse. Its immediate proximity to Adjara, Imereti, and Mingrelia has significantly shaped the richness of the Gurian dialect and explains the presence of similar linguistic phenomena.

This study examines Gurian lexicon in relation to Mingrelian and highlights the shared dialectal material between the two. The analysis draws upon Gigo Sharashidze's Gurian Lexicon, presented in the volume *Lexicons of Georgian Languages, I: Gurian, Upper Imeretian, and Lechkhumi Lexicons* (Tbilisi, 1938).

Gigo Sharashidze (1848–1932) spent many years collecting lexical material in various villages of Guria, producing a corpus of considerable linguistic interest. As noted in the lexicon, “many words that have been forgotten over time due to changes in everyday life are no longer in use, yet they remain of great importance for the history of the language” (p. VII). The lexicon also contains words “that have no literary parallels or equivalents in the standard language” and includes loanwords from foreign languages such as Turkish, Greek, and Persian.

The study revealed several interesting results. As expected, the Gurian dialect contains a significant number of lexical units that are also characteristic of Mingrelian. In many cases, these words are similar both formally and semantically, though in

some instances they exhibit distinct semantic nuances.

The paper analyzes forms such as *burdgashi*, *gachichineba*, *dafranguli*, *dudga*, *komchi*, *koghona*, *mosargaleba*, *partqali*, *pichvi*, *kereto*, *tsakhtsi*, *chicho*, *khvantsali*, among others. The shared lexicon between Gurian and Mingrelian can be explained both by common origins and by geographic proximity and interaction. Many of the words analyzed, besides occurring in Mingrelian, are also found in other Georgian dialects (Imeretian, Gurian, Adjara, Kakheti, Tushetian), which is natural. These are generally of common Georgian origin and have maintained formal-semantic similarity across several dialects.

The common dialectal lexicon between Gurian and Mingrelian (and other dialects) demonstrates that these speech varieties are part of a single, unified Georgian linguistic system. Individual regional dialects, however, display unique characteristics, reflecting broader processes of divergence and convergence within the language.

Keywords: Georgian language dialects, Gurian lexicon, Mingrelian lexicon, Gigo Sharashidze.

შესავალი

გურული მეტყველება მრავალფეროვანია. აჭარულთან, სამცხურთან, იმერულსა და მეგრულთან უშუალო მეზობლობა მნიშვნელოვანწილად განსაზღვრავს გურული დიალექტის მრავალ-ფეროვნებას, ამასთან, მსგავსი ენობრივი ფაქტების, მოვლენების არსებობას.

სტატიაში განვიხილავთ გურულ დიალექტურ ლექსიკას მეგრულთან მიმართებით და წარმოვაჩენთ მათ შორის არსებულ საერთო მასალას. საანალიზოდ ავიღეთ გიგო შარაშიძის „გურული ლექსიკონი“.

კვლევამ საინტერესო შედეგები გამოავლინა. როგორც მოსალოდნელი იყო, გურულ დიალექტში საკმაო რაოდენობით დასტურდება ისეთი ლექსიკური ერთეულები, რომლებიც ასევე დამახასიათებელია მეგრულისათვის. აქვე აღვნიშნავთ: გურულში დაფიქსირებული დიალექტური სიტყვების ნაწილი, გარდა მეგრულისა, სხვა (მეზობელ თუ არამეზობელ) კილოებშიც გამოიყენება.

მოკლედ გურული ლექსიკონისა და მის ავტორის შესახებ.

გიგო შარაშიძის „გურული ლექსიკონი“ წარმოდგენილია წიგნში: ქართველურ ენათა ლექსიკა, I, გურული, ზემოიმერული და ლეჩხუმური ლექსიკონები. გამოიცა 1938 წელს აკად. ნ. მარის სახელობის ენის, ისტორიისა და მატერიალური კულტურის ინსტიტუტის სალექსიკოლოგიო განყოფილების მიერ.

გიგო შარაშიძე (1848-1932) თითქმის სამოცი წელი პედაგოგიურ მოღვაწეობას ეწეოდა გურიაში. იყო დამსახურებული მასწავლებელი. ის წლების განმავლობაში გურიის სოფლებში აგროვებდა სალექსიკონო მასალას, რომელიც მრავალმხრივ საინტერესოა. ლექსიკონში „მოიპოვება ბევრი ისეთი სიტყვა, რომელიც დროთა ვითარებაში, ძველი ყოფის

შეცვლასთან დაკავშირებით, დავიწყებულა, უკვე არ იხმარება, მაგრამ ენის ისტორიისათვის მაინც უდიდესი მნიშვნელობისაა“ (გვ. VII). წიგნში ისეთი სიტყვებიც არის აღნუსხული, „რომელთაც სამწერლო ენაში თავისი ლიტერატურული პარალელი, თავისი შესატყვისი არ გააჩნიათ... მრავალი მათგანი უთუოდ იპოვის ადგილს როგორც მხატვრულ, ისე სამეცნიერო ლიტერატურაში“ (იქვე, VIII). საკმაო რაოდენობით გვხვდება უცხო ენებიდან (თურქული, სპარსული, ბერძნული...) ნასესხები სიტყვები. ლექსიკონში სიტყვაფორმებს არ აქვს მითითებული მათი წარმომავლობა, ეტიმოლოგია იშვიათადაა წარმოდგენილი; ასევე, არ არის ნაჩვენები, დიალექტური სიტყვის მიმართება ლიტერატურულ შესატყვისთან (ფონეტიკური ან სხვა ხასიათის ცვლილებები, დიალექტური ვარიაციები). სიტყვები ლექსიკონში მოცემულია საწყისი ფორმით, იშვიათად – ფრაზაში (როცა საწყისი სახე არ დასტურდება).

მეთოდები

საანალიზო საკითხის დამუშავებისას გამოყენებულია აღწერითი, შედარებითი და ანალიზის მეთოდები. გიგო შარაშიძის გურულ ლექსიკონში აღნუსხული გურული დიალექტური სიტყვაფორმები შედარებულია მეგრულ მასალასთან, გაანალიზებულია გურულისა და მეგრულისათვის საერთო ლექიკა.

მსჯელობა

გიგო შარაშიძის გურულ ლექსიკონში შეტანილი ლექსიკური ერთეულები მეგრულთან მსგავსებას გვიჩვენებს როგორც ფორმოზრევი (ფუძის სტრუქტურა), ისე სემანტიკური თვალსაზრისით. ზოგ შემთხვევაში განსხვავებული სემანტიკური ნიუანსები ვლინდება.

ლექსიკური ერთეულები პირობითად რამდენიმე ჯგუფად დავყავით:

ა) სიტყვის ფუძე და მნიშვნელობა გურულსა და მეგრულში იდენტურია:

ბარბალი – ცეცხლის ალის მოძრაობა და ხმაურობა, ბრიალი, პრიალი. აქედან **აბარბალეზა** – აბრიალება (შარაშიძე 1938). შდრ. მეგრ. **ბარბალი** – 3. ცეცხლის ალის მოძრაობა და ხმაური, – ბრიალი, გიზგიზი (ქაჯაია 2001).

თვალის **ფიჭვები** – წამწები (შარაშიძე 1938). შდრ. მეგრ. **ფიჭვი** 2 – წამწამი, ბეწვი. თოლიში **ფიჭვი** – თვალის წამწამი (ქაჯაია 2002).

კოლონა – კოლო (შარაშიძე 1938). შდრ. მეგრ. **კოლო, კოლონა, კვადანა** – კოლო (ქაჯაია 2002).

პაიჯი – პატიჟი, პატიჟება, მიწვევა (შარაშიძე 1938). შდრ. მეგრ. **პაიჯი, პატიჯი** – პატიჟი, დაპატიჟება (ქაჯაია 2002). იხმარება იმერულშიც: **დაპაიჯება** – პატიჟი, სტუმრად მოწვევა (მოწენიძე 1974). **პატიჟი** გურულსა და იმერულში, მეგრულის მსგავსად, ფონეტიკურად არის სახეცვლილი: დაკარგულია **ტ** თანხმოვანი, ხოლო **ჟ** შეცვლილია **ჯ**-თი.

პარტყალი – უთავბოლოდ ლაპარაკი (შარაშიძე 1938). შდრ. მეგრ. **პარტყალი** – 2. ტიკტიკი (ბავშვისა); პურტყუნი; უთავბოლო ლაპარაკი (ქაჯაია 2002). ქეგლ-ის მიხედვით, **პარტყალ-ი** – კუთხ. (გურ.) უთავბოლოდ ლაპარაკი. **პარტყალობ-ს** – კუთხ. (გურ.) უთავბოლოდ ლაპარაკობს (ქეგლ).

როჩო – დიდი, უშნო კბილები; **როჩოიანი** – დიდკბილა (შარაშიძე 1938). შდრ. მეგრ. **როჩო** – დიდი და უშნო. **როჩორია, როჩორო** – დიდი

და უშნო კბილებიანი; კბილებგადმოყრილი (ქაჯაია 2002). რაჭ. **როჭო** – წამოზრდილი წიწილა (კობახიძე 1987).

ქურქული – ნაძალადევი კვნესა ავადმყოფისებურად (შარაშიძე 1938). შდრ. მეგრ. **ქურქული** – ვიშვიში, ნაძალადევი კვნესა, წუხილი (ქაჯაია 2002). ქეგლ-ში შეტანილია გიგო შარაშიძისეული განმარტებით: **ქურქულ-ი** – კუთხ. (გურ.) „ნაძალადევი კვნესა ავადმყოფისებურად“ – კრუსუნი (ქეგლ).

ხვანცალი – თევზისა და ქვეწარმავალის სწრაფი მოძრაობა (შარაშიძე 1938). შდრ. მეგრ. **ხვანცალი** – ნძრევა, რხევა; სწრაფი კლაკნა, სხმარტალი (თევზის, ქვეწარმავლისა...) // მოუსვენრად ყოფნა, ცქმუტვა, – ხვანცალი (ქაჯაია 2002). ქეგლ-ში შეტანილია გ. შარაშიძისეული განმარტებით: **ხვანცალ-ი** კუთხ. (გურ., იმერ.) – სწრაფი კლაკნა, სხმარტალი (თევზისა, ქვეწარმავლისა...). || მოუსვენრად ყოფნა, ცქმუტვა; **ხვანცალობ-ს** – კუთხ. (გურ. იმერ.) ხვანცალით მოძრაობს (ქეგლ).

ბ) სიტყვის ფუძე ფონეტიკურად სახეცვლილია, სემანტიკა კი იდენტურია:

ბურდლაში – დაუნდობლად ხევა-გლეჯა (მაგ., ჩხუბის ან ჭიდაობის დროს). აქედან: **გაბურდლაშება**, **გაბურდლაშა** – ბურდლაშად აქცია, დაფხრიწა, დაგლიჯა (შარაშიძე 1938). შდრ. მეგრ. **ბურდლა**, **ბუნდლა** – ბალანი, ბურტყლი, ბუმბული; **ბურდლონი**, **ბურდლონუა** – ბდღვნა, ბრდღვნა, პტკვნა; ფრინველის ბუმბულის გაცლა; უშნოდ კრეფა, გლეჯა (ქაჯაია 2001). **ბუნდლა** (იმერ.) – ბურტყლი (ბერიძე 1918 (1986). ქეგლ-ის რვატომეულის ძველ რედაქციაში **ბურდლა / ბუნდლა** შეტანილი არ არის. ახალი რედაქციის მიხედვით: **ბურდლა** – კუთხ. ბურდლი, ბუმბული; **ბუნდლა** (კუთხ.) იმერ. – პატარა ზომის ბუმბული; **ბუნდლი** კუთხ. იგივეა, რაც **ბუნდლა** (ქეგლ 2008).

ბურჯგვნა – ხელით ძებნის დროს ნივთების არეგ-დარევა სკივრში, განჯინაში და სხვ. (შარაშიძე 1938). შდრ. მეგრ. **ბურჯგონი** – ზელა, სრესა, ჟღვლემა, ხელის გასმა მაგრად; **ბურჯგონუა** – ბურჯგნა, სრესა, ჟღვლემა (ქაჯაია 2001). იმერ. **ბურჯგნის** – ხელის წავლებით ეარშიყება, – ჟღვლემს, სრესს, ებლაძუნება (გაჩეჩილაძე 1976). **ბურჯგნის** – 1. ბუზნის, ჯმუჯნის, 2. კუთხ. (გურ.) – ხელით ძებნის დროს ნივთებს არეგ-დარევს სკივრში, განჯინაში და სხვ. (ქეგლ 2008).

გარგალი – ცეცხლის გუზგუზი (შარაშიძე 1938). შდრ. მეგრ. **გარგაზი** – ტრიალი (კვამლის, ნისლის...), გიზგიზი (ცეცხლის), უშნოდ ხმაური (ქაჯაია 2001). **გარგალი** ქეგლ-ში შეტანილია გ. შარაშიძის განმარტებით (ქეგლ 2010).

გაჩიჩინება – გაშტერება, გაოცება (შარაშიძე 1938). შდრ. მეგრ. **გოჩიჩინაფა** – გახევება, გაშეშება; სახტად დარჩენა უეცარი, მოულოდნელი ამბის გაგებით ან მოქმედებით (ქაჯაია 2001). შდრ. იმერ. **გაჩიჩინდება** – მაკე ცხოველს მუცელი უკიდურესობამდე გაეზრდება (გაჩეჩილაძე, 1976). **ჩიჩინ-ი** – ერთისა და იმავეს დაჟინებით ლაპარაკი (რისამე ჩაგონების მიზნით) (ქეგლ).

გუბუნდლო – ფრინველის ზურგი ფრთებისა და კურტუმოს შუა; ხერხემლის ეს ნაწილი ნეკნებიანია (შარაშიძე 1938). შდრ. მეგრ. **გოდოდლო** იგივეა რაც **გოდოლო** – ფრინველის, მაგ., ქათმის, ზურგის (ხერხემლის)

ძვალი მკერდის მომყოლი წვრილი ნეკნებით, – საწინწკარა, ფერდი (ქათმისა) (ქაჯაია 2001).

დაფრანგული – აგერ-ეგერ გაღუნული (შარაშიძე 1938). შდრ. მეგრ. **ფრანგუა** – გაღუნა (ფიცხრის, ხმლის...), მიხრა-მოხრა (ქაჯაია 2009). ლექს. **დაფრანგული** – დაფლეთილი, დაფატრული (ალავიძე 1938); **დაფრანგულ-ი** – გამრუდებული, გაღუნული (ფიცარი, კედელი...) (ქეგლ).

დობარაჲ – ნ. ნიადაგის სახელები გურიაში (შარაშიძე 1938). შდრ. მეგრ. **დობერა** – დობირა, პატარა ეული გორაკი; დობილო; ვაკე ადგილი სახნავ-სათესად გამოსაყენებელი (ქაჯაია 2001). იმერ. **დობილო** – დაბალი, ჩავარდნილი ადგილი, უპირატესად მდინარის პირას (გაჩეჩილაძე 1976). ქეგლ-ის განმარტებით, **დობირა** (გურ.) – საუკეთესო ნიადაგი (ვაზის გასაშენებლად). **დობირო** – იგივეა, რაც **დობილო** (მნიშვ. 3) კუთხ. (იმერ.) – ჩავარდნილი ვაკე ადგილი, ჩვეულებრივ მდინარის პირას (დასტურდება საყანე ან სავენახე ადგილის სახელწოდებად) (ქეგლ 2015).

დუდგა – ერთად, უწესრიგოდ თავმოყრილი მრავალრიცხოვანი ხალხი (შარაშიძე 1938). შდრ. მეგრ. **დუდგა** – ბევრი ერთად თავმოყრილი. გვხვდება ასევე: **ტკუტკარი** – ხმაბაძვ, ხშირი, სქელი, ურიცხვი, ბევრი ერთად ამოსული; **ტკუტკარია** – ბევრის ერთად რევა (ქაჯაია 2002). შდრ. **დუდგა**, **დუდგო** (კუთხ.) – იგივეა, რაც **დუნდგო** – მოძვ. ადამიანთა უწესრიგო გროვა, უწესრიგოდ თავმოყრილი ხალხი, – ბრბო, ურდო (ქეგლ 2015).

ენატრაკალა – უაზრო, ჩქარი და ბევრის მოლაპარაკე (შარაშიძე 1938). შდრ. მეგრ. **ტარკალი** – 1. ურცხვად ლაყბობა, ტლიკინი, ლაქლაქი, ტარტარი. **ტარკალი ნინაში** – ლაყბობა, ტლიკინი ენისა; ზედმეტი ლაპარაკი (ქაჯაია 2002). პარალელურად გამოიყენება: **ნინადარგალა**. იხ. **ნინაგოდარგალერი** – ენაგატლევკილი, ყბედი; **დარგალი** – ლაქლაქი, ტლიკინი, ყბედობა; **დარგალა** – ვინც ტლიკინებს, ყბედობს (იქვე).

კარიე, საკარიე – საქათმე (შარაშიძე 1938). შდრ. მეგრ. **ოკარიე, ოკარია** – ოთხბოძზე შედგმული ოთხკუთხა მოწნული საქათმე, – ზევიდან ისლით (ყავრით) იყო გადახურული, მიდგმული ჰქონდა ჩართი (ქაჯაია 2002).

მატაური, მატაურის ქარი (ა.მ.) – სენი ძვლისგამტეხი (წყევლაა) (შარაშიძე 1938). შდრ. მეგრ. **მატავარი, მატავერი** – ბავშვის ყელის ავადმყოფობაა. არის მისი შელოცვა (ქაჯაია 2002). ზ. აჭარ. **მატავრი** – 2. ბავშვის ყელის ავადმყოფობაა; ყელჭირვება (ღლონტი 1974).

მოსარგალება – მოსრესა და გაფუჭება (შარაშიძე 1938). შდრ. მეგრ. **სარგალი, სერგელი** – თრევა; **სარგალუა, სერგელუა, სარგალაფა, სერგელაფა** – თრევა (ქაჯაია 2002). გვხვდება იმერულში, ქართლურში: **მოსარგალება** (იმერ.) – ფეხით უწყალოდ გათელვა, მოოხრება (ღლონტი 1974); **მოსასარგალებს** (ქართლ.) – მოსპობს, გაანადგურებს (ღორმა, გინდა საქონელმა, სიმინდი რო შეგიჭამოს, მოსპო და მოასარგალაო) (ბეროზაშვილი... 1981).

ოლამფარო – ლაფარო, ფეფენიკო (შარაშიძე 1938). შდრ. მეგრ. **ოლაფარე** – ლაფარო (ქაჯაია 2002). შდრ. იმერ. **ლაფარე**, გურ., ლექს. **ლაფარო** (ღლონტი 1974). ქეგლ-ის მიხედვით, **ლაფარე, ლაფარო, ლაფარა** (იმერ. გურ.) – შენობის ირგვლივ ადგილი, რომელსაც სახურავის გამოშვერილი ნაწილი ფარავს (ქეგლ).

სოხვი – ჭლაკვი, უთავო ხახვი (შარაშიძე 1938). შდრ. მეგრ. **სორხი, სოხი** – ჭლაკვი (ქაჯაია 2002).

უფინდიკო – უხვავო, უფონდიკო. შდრ. **ფინდიკი, ფონდიკი** – ხვავი, წარმატება (შარაშიძე 1938). შდრ. მეგრ. **ფონდიკი** – ფონდიკი, ბარაქა, ხვავი, სარგებლობა; **უფონდიკე** – 1. უსუსური, უღონო, უხეირო, 2. უხვადური, უბარაქო (ქაჯაია 2002). შდრ. **ფონდიკი-ი, ფონდიკა** კუთხ. (გურ.) – ბარაქა, ხვავი. ◊ ფონდიკა არ ეკიდება „იტყვიან ისეთ კაცზე, რომელიც ბევრს შრომობს და ხეირს ვერ ეწევა“ (ი. ჭყ.) (ქეგლ).

ქერეთო – ზაფხულის დიდი სიციხე (შარაშიძე 1938). შდრ. მეგრ. **ქერეთი** – ძლიერი სიციხე, – პაპანაქება; ქერთა – იგივეა, რაც **ქერეთი**, – ძლიერი, სულის შემხუთავი სიციხე, პაპანაქება. შდრ. ლეჩხ. **ქელთა** – ძლიერი სიციხე; **ქერქეთი, ქერქეთია, ქერქეთია** – ძლიერი, თავარა სიციხე, პაპანაქება (ქაჯაია 2002). ამავე მნიშვნელობით მეგრულში გვხვდება აგრეთვე **ქოროთი** ფორმა. იმერ. **ქერქეთი** იგივეა, რაც **ქარქატი. ქარქატი** – მსუბუქი, მჩატე (გაჩეჩილაძე 1976).

ყაძახი, კაძახი – 1. გლეხი, 2. მამაკაცი, 3. უხეში, 4. უჯიშო (შარაშიძე 1938). შდრ. მეგრ. **ყაზახი, ყაზაყი** – ყაზაყი, გლეხი, ვაჟკაცი, კეთილშობილი (ქაჯაია 2002). იმერ. **ყაზახი** – სოფლის მკვიდრი, გლეხი (უფრო შეძლებული) (გაჩეჩილაძე 1976). ქეგლ-ის მიხედვით: **ყაძახ-ი** – კუთხ. (გურ.) იხ. **ყაზახი¹. ყაზახ-ი¹** (ყაზახისა) [თურქ. კაზაკ „უსახლკარო“] ძვ. და კუთხ. (გურ. იმერ.) გლეხი. **ყაზახ-ი²** (ყაზახისა) 1. იხ. ყაზახები. 2. იგივეა, რაც **კაზაკი** (ქეგლ).

უსკუდარის **ცახოცი** – თალხი ფერის მსუბუქი თავსაფარი; სტამბოლიდან შემოჰქონდათ გურიაში (უსკუდარი სტამბოლის აზიური ნაწილის ერთი უბანია) (შარაშიძე 1938). შდრ. მეგრ. **ცახორცი** – თავსაფარი, ხილაბანდი. **ცახორცი < სახოცი** (ასიმილაციითა და რ-ს განვითარებით – ა.შანიძე (ქაჯაია 2002). **ცახოც-ი** კუთხ. (გურ.) – ხილაბანდი, თავსაფარი (ქეგლ).

ციმცამი, გაციმცამება – გაჩუმება, სულის გატრუნვა (შიშის გამო). აქედან: გაციმცამებული (შარაშიძე 1938). შდრ. მეგრ. **ციმ-ცამი** – ჩამი-ჩუმი, ჩქამი, რაბი-რაბო, გარინდება გამთენიისას; **სიმ-სამი** – ბაიბური, ჩქამი, ჩამი-ჩუმი (ქობალია 2010); **სიმუა, სინუა** – იგივეა რაც **სიმა** – მოსმენა (ქაჯაია 2002). შდრ. **ციმცამ-ი** – კუთხ. (გურ.) გატრუნვა (შიშით) (ქეგლ).

ჭიჭო – დაზოგვით, ცოტ-ცოტათი (შარაშიძე 1938). შდრ. მეგრ. **ჭიჭე** – პატარა, მცირე, ცოტა (ქაჯაია 2002); **ჭიჭარება** – დაპატარავება; თვალში სიპატარავე (ქობალია 2010). შდრ. **ჭიჭავება, მოჭიჭავება** (იმერ.) – ფულის ზომიერად ხარჯვა, თავშენახულობა; **მოჭიჭავე** – მომჭირნე (დლონტი 1974); **ჭიჭდება** (ქართლ.) – ზრდას ასრულებს, ხევდება, ბერდება (ბალახი) (ბეროზაშვილი... 1981); **ჭიჭა** (ფერ.) – მოკლეყურიანი ცხვარი (ქდვ). შდრ. **ჭიჭლა** – მცირე საღვინე (ორბელიანი 1993). ქეგლ-ში შეტანილია: **ჭიჭდება** – პატარავდება; ილევა; **ჭიჭავება** (იმერ., რაჭ.) – ფულის ზომიერად ხარჯვა, თავშენახულობა (ქეგლ).

ხანმოთეული (ხანმოთავებული) – დამველებული (სანოვაგე) (შარაშიძე 1938). შდრ. მეგრ. **ხანმოთეული** – ხანმოთავებული. შდრ. **ხანმოთეულ-ი** – ვინც სადმე ხანი მოათია || ხანში შესული, მოხუცებული (ქეგლ).

ხვანჭალი, გახვანჭალებული – კარგად დაბანილი, გასუფთავებული (შარაშიძე 1938). შდრ. მეგრ. **ხვარჭალი, ხვარჭალუა** იგივეა, რაც **ხვარჩალუა**

– კარგად დაბანა, გასუფთავება, გაწვრივება (ქაჯაია 2002). შეტანილია ქეგლ-ში: **ხვანჭალ-ი** – კუთხ. (გურ.) იგივეა, რაც გაღვრეჭა (ქეგლ).

ჯგუტვა – ჩხვლეტა (შარაშიძე 1938). შდრ. მეგრ. **ძგვიტუა, ძგვატუა, ძგვიტა, ძგვიტაფი** – ჩხვლეტა (ქაჯაია 2002). **ჯგვიშაფი, ჯგვიშუა** – ძლიერი ჩხვლეტა, ძგერება, კერვა მსხვილთავა ნემსით (ქობალია 2010). **ჯგუშვა** (იმერ., რაჭ.) – უხეიროდ რისამე შერჭობა, შესობა; ცუდად კერვა (ბერიძე 1912 (1986); იმერ. **ჯგუტური** – მსხვილწვერიატით ჩხვლეტა ხშირ-ხშირად; **ჯგვლელმა** – გამეტებული ჩქმეტა, ჟღვლელმა (გაჩეჩილაძე 1976).

გ) სიტყვის ფუძე იდენტურია, მნიშვნელობა კი სახეცვლილია:

ბორო – ერთგვარი ზნე; ნ. **ბოროიანი** – კაცი, რომელიც ერთ აზრს, ერთ საქმეს ვერ შერჩება და ხშირად მოულოდნელად და უმიზეზოდ იცვლის ხოლმე გუნებას (შარაშიძე 1938). შდრ. მეგრ. **ბორო** – სულელი, შტერი, ბრიყვი; ჭკუათხელი; **ბოროია** – მოსულელი, მობრიყვი; ბორობუა – სისულელე, ბრიყვობა (ქაჯაია 2001). შდრ. **მოროს** ბერძულ(ად) სულელს უწოდენ (ორბელიანი 1991).

ბუჟუჟი – უხვად გაშლილი ყვავილი; **გაბუჟუჟებული** ვარდი – უხვად გაშლილი ვარდი (შარაშიძე 1938). შდრ. მეგრ. **ბუჟუჟი** – ბოჭკო, ხაო (ქაჯაია 2001). იმერ. **ბუჟუჟი** – ქაფი (ბერიძე 1912 (1986). **ბუჟუჟი-ი** – 1. დახუჭუჭებული ცხვრის ტყავი. 2. კუთხ. (იმერ.) „ქაფი“; **ბუჟუჟებ'იან-ი** – ხაოიანი ქსოვილი (პირსახოცი და მისთ.) (ქეგლ 2008). შდრ. **ბუჟუჟი** – ცხოვარის ტყავი დაგრუზვილი (ორბელიანი 1991).

თიკი – ხის ტოტი, წატეხილი, მოკლე და გაშვერილი, ან მის მსგავსად გაშვერილი ნაწილი საგნისა (შარაშიძე 1938). შდრ. მეგრ. **თიკი** – ბიბილო (ქაჯაია 2002). შდრ. იმერ. **თიკი** – თვერი, ფრინველის ბიბილო (ბერიძე 1912 (1986)).

ღარღილი – 1. ხმამაღლა ძახილი, ყიჟინა, საქონელთან ნადირის მიხდომის გამო; 2. ლაპარაკის მანერა. **კაი ღარღილი** – სასიამოვნო ხმა, საუბარი (შარაშიძე 1938). შდრ. მეგრ. **ღარღალი** – 1. მომაბეზრებელი, უაზრო ლაპარაკი, – ყბედობა; **ღარღალუა** – 1. უაზრო ლაპარაკი, ყბედობა, 2. ძლივძლივობით სიარული, ხანხალი, ლასლასი, 3. პოტინი, ფათური (ქაჯაია 2002). იმერ. **ღარღალი, ღარღილი** – ლაპარაკი, თქმა, ძახილი (ბერიძე 1912 (1986); რაჭ. **ღარღალი** – გატეხილი ან გახეული (გახვერტილი) ჭურჭლიდან სითხის განუწყვეტელ ნაკადად დინება (კობახიძე 1987). ქეგლ-ის განმარტებით: **ღარღალ-ი** – 1. კუთხ. (იმერ.) ხმამაღლა ლაპარაკი (შდრ. ღარღილი²). 2. კუთხ. (ზ.-რაჭ.) ჭურჭლიდან სითხის ბლომად და შეუჩერებლივ დინება. ტიკს ღვინო ღარღალით გასდის («დიალ.»). || ღაპა-ღუპით ცრემლის დენა (შდრ. ღვარღვალი); **ღარღილ-ი** – 1. „მცირე რამ ჰაზრი“ (საბა). 2. კუთხ. (ხევს.) დარდი; ჯავრი (შდრ. ღარღლი); ღარღილ-ი² (ღარღილისა) კუთხ. (გურ.) ლაპარაკის ხმა. უკ, თქვენი ღარღილი არ გაიგონა კაცმა! (ნ. ნაკაშ.). || ხმამაღალი ლაპარაკი; ძახილი, გადამახება, შემახება (ქეგლ). შდრ. **ღარღილი** – მცირე რამ ჰაზრი ZAB. ჰაზრი რამე მცირე Cb, ჩამი-ჩუმი გინა (ჰ)აზრიCaq. ჩამი-ჩუმიDE (ორბელიანი 1993).

დ) სიტყვის ფუძეც და სემანტიკაც მეტ-ნაკლებ განსხვავებას გვიჩვენებს:

კომჭი – ფოლაქი, ღილი (შარაშიძე 1938). შდრ. მეგრ. **კონჭი** – კოტა; იატაკის, კედლის (ზოგჯერ ჭერის) ფიცრებში ჩაყენებული რიკები (მრგვალი

ან ოთკუთხა) სიმაგრისათვის (ქაჯაია 2002). შდრ. ბერ. **კომიჭი** - დოგმა; ჭან. **კოპჭა** (Mapp 1910: 157).

ოფირო - ხვიმირა, წისქვილის ნაწილი, მარცვლეულის ჩასაყარი (შარაშიძე 1938). შდრ. მეგრ. **ოფიჭო** - ზღის გამხმარი ქერქი (ქაჯაია 2002). ქეგლ-ის მიხედვით, **ოფირო** (ოფიროსი) კუთხ. (გურ.) - 1. „კოვზის მაგვარად გათლილი ხე ნავიდან წყლის ამოსასხმელად“ (ს. ჟღ.). 2. იხ. ხვიმირი. 3. იხ. **ოფიჭო** (ქეგლ).

რატუნი - უსაქმოდ ღოღიალი (შარაშიძე 1938). შდრ. მეგრ. **რანტალი**, **რანთალი** - 1. უმიზნო სიარული, ბოღიალი, 2. წინდაუხედავი ლაპარაკი, ლაყბობა, როტვა, რომვა (ქაჯაია 2002).

ჯარჯათ - მჭიდროდ, სქლად; **ჯარჯი** - მოსახარშ ღომს რომ ჭურჭელი ვერ დაიტევს გართვის გამო, ჯარჯიაო, იტყვიან (შარაშიძე 1938). შდრ. მეგრ. **ჯარჯაფი**, **ჯარჯუა** - გულის ზიდვა, რევა; ენერგიული სიარული (ქაჯაია 2002). შდრ. ლეჩხ. **ჯარჯი** - 1. ხეების შეკვრა - მთის ფერდობის ღარზე ჩამოსაშვები, 2. ვაზის ნასხლავის კონა (ალავიძე 1938); იმერ. **ჯარჯი** - ვაზის ნასხლავი ლერწი (კონებად ან შეუკონავად ჩამოცმული ღობის სარეზზე ისე, რომ დაფაროს რაგვი (ნაქსოვი); იცავს ღობეს წვიმის წყლისაგან და ამწელებს ღობეზე გადასვლას (გაჩეჩილაძე, 1976); რაჭ. **ჯარჯი** - 1. თხილის, ძეძვის, კვინცხის... ფიჩხები, ორ მეტრამდე სიგრძის კონად შეკრული, აგრეთვე წილმის (იხ. წილამი) კონა, რომელსაც ღობის სარეზზე ჩამოაცვამენ ღობის მთელ სიგრძეზე; 2. ნაოჭებიან არშიად მოვლებული ქსოვილის გრძელი ნაჭერი (იხ. ქეგლ) (კობახიძე 1987). ქეგლ-ის მიხედვით, **ჯარჯი** - 1. ეკლიანი ბუჩქი (ნ. კეცხ.). || ძეძვის, ფიჩხის და მისთ. კონა. 2. კუთხ. (თუმ. ხევს.) - დაგრეხილი წნელი, მრგვალად შეკრული, რამეზე ჩამოსაცმელად, - გვერგვი. 3. კუთხ. (რაჭ.) - ნაოჭად ასხმული და არშიად მოვლებული ვიწრო და გრძელი ნაჭერი ქსოვილისა, - ფურჩალა (ქეგლ).

დასკვნა

როგორც ვნახეთ, გურულში საკმაო რაოდენობით გამოიყენება მეგრულთან საერთო ლექსიკა, რაც შეიძლება აიხსნას როგორც მათი საერთო წარმომავლობით, ასევე, ტერიტორიული სიახლოვით. განხილული სიტყვაფორმები, გარდა მეგრულისა, სხვა კილოებშიც (იმერული, გურული, აჭარული, კახური, თუშური...) გვხვდება. ამ ტიპის სიტყვები საერთოქართული წარმომავლობისაა, რომლებმაც ფორმოზრივ-სემანტიკური მსგავსება, ერთიანობა შეინარჩუნეს რიგ კილოებში. საერთო დიალექტური ლექსიკის არსებობა გურულსა და მეგრულში (აგრეთვე სხვა კილოებში) სრულიად ბუნებრივია და უდავოდ მეტყველებს იმ ფაქტზე, რომ აღნიშნული მეტყველებები ერთი საერთო ენის, ქართული/ქართველური ენობრივი სისტემის ნაწილებია, ქვესისტემებია. ცალკეული კუთხური მეტყველებები მეტ თავისებურებებს გვიჩვენებს, რაც ზოგადად ენაში მიმდინარე დივერგენციული თუ კონვერგენციული პროცესების შედეგია.

გამოყენებული ლიტერატურა

- აბულაძე 1973** – ი. აბულაძე, ძველი ქართული ენის ლექსიკონი. თბილისი, 1973.
- ალავიძე 1938** – მ. ალავიძე, ლექსუმური ლექსიკონი. წიგნში: ქართველურ ენათა ლექსიკა, I, გურული, ზემოიშერული და ლექსუმური ლექსიკონები. თბილისი, 1938 (გვ. 139-164).
- ბერიძე 1912 (1986)** – ვ. ბერიძე, სიტყვის კონა იმერულ და რაჭულ თქმათა. სანკტ-პეტერბურგი. მე-2 გამოცემა, თბილისი, 1986.
- ბეროზაშვილი... 1981** – ქართლური დიალექტის ლექსიკონი (მასალები), შემდგენლები: თ. ბეროზაშვილი, მ. მესხიშვილი, ლ. ნოზაძე, თბილისი, 1981.
- გაჩეჩილაძე 1976** – პ. გაჩეჩილაძე, იმერული დიალექტის სალექსიკონო მასალა. თბილისი, 1976.
- იმნაიშვილი 1974** – გრ. იმნაიშვილი, ქართლური დიალექტი, I. თბილისი, 1974.
- კობახიძე 1987** – ალ. კობახიძე, რაჭული დიალექტის ლექსიკონი. თბილისი, 1987.
- ორბელიანი 1991-1993** – სულხან-საბა ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული, თბილისი, ტ. I – 1991, ტ. II – 1993.
- სარჯველაძე 1995** – ზ. სარჯველაძე, ძველი ქართული ენის ლექსიკონი, თბილისი, 1995.
- ფენრიხი... 1990** – პ. ფენრიხი, ზ. სარჯველაძე, ქართველურ ენათა ეტიმოლოგიური ლექსიკონი. თბილისი, 1990.
- ქაჯაია 2001-2009** – ო. ქაჯაია, მეგრულ-ქართული ლექსიკონი. თბილისი, ტ. I – 2001, ტ. II – 2002, ტ. III – 2002, ტ. IV – 2009.
- ქდვ** – ქართული დიალექტების კორპუსი: მ. ბერიძე, ლ. ბაკურაძე, ფერეიდნული სალექსიკონო მასალა <http://corpora.co/#/dictionaries>). (დამოწმება: 12.03.2024).
- ქეგლ** – ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, რვატომეული, არნ. ჩიქობავას საერთო რედაქციით. თბილისი, 1950-1964.
- ქეგლ, ახალი რედაქცია** – ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, ახალი რედაქცია. მთავარი რედაქტორი ავტ. არაბული. თბილისი, ტ. I (ა) – 2008, II (ბ-გ) – 2010, III (დ) – 2015. <https://www.ice.ge/liv/liv/ganmartebiti.php> (დამოწმება: 10.03.2024).
- ქობალია 2010** – ა. ქობალია, მეგრული ლექსიკონი. თბილისი, 2010.
- ღლონტი 1974** – ალ. ღლონტი, ქართულ კილო-თქმათა სიტყვის კონა. თბილისი, 1974.
- შარაშენიძე 2017** – ნ. შარაშენიძე, საჩინოური ქართული. თბილისი, 2017.
- შარაშიძე 1938** – გ. შარაშიძე, გურული ლექსიკონი, წიგნში: ქართველურ ენათა ლექსიკა, I, გურული, ზემოიშერული და ლექსუმური ლექსიკონები. თბილისი, 1938 (გვ. 1-96).
- ძოწენიძე 1974** – ძოწენიძე ქ., ზემოიშერული ლექსიკონი. თბილისი, 1974.
- Март 1910** – Н. Март, Грамматика чанского (лазского) языка, С. - Пб., 1910.